

אהרון הכהן – דרך חלופית בהנהגה

בפרשת חקת מסתלק לעולמו אהרון הכהן הגדול, והוא הולך שמה כדרך שחי את כל חייו – בהשלמה, ללא מחאה לקיים אוהב שלום ורודף שלום גם בימיו האחרונים. ובאמת, את מרבית חייו עושה אהרון ללא טרוניות בצל אח צעיר שעלה לגדולה. נעיין בפרשת חייו וננסה לעמוד על דמותו ועל דרכו המיוחדת כמנהיג.

אנו מתודעים לראשונה אליו כאשר משה עומד להגיע אל בני ישראל במצרים ובפיו בשורת הגאולה (שמות ד, כז-לא). אהרון הכהן פוגש את אחיו החוזר למצרים, לא בקטנה על גדולתו של אחיו, אלא מיד כשרואהו מחבקו ונושקו. והי מעיד שאין זו העמדת פנים אלא יש כאן: "וראך ושמח בליבך" (שם, טו). מי היה אהרון כאשר נודע לו שמשה עומד להנהיג את בני ישראל ביציאתם ממצרים? סופו מעיד על תחילתו. במדבר זוכה אהרון לנבואה עם משה ובלעדיו פעמים רבות. מדרש תנחומא אף מסיק מדברי איש האלקים אל עלי (שמואל א' ב, כז-כח) "הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה ובחר אתו מכל שבטי ישראל לי לכהן" שכל השנים הללו היה אהרון מתנבא לישראל במצרים.

הוא, שזוכה בתפקיד הכהן הגדול, היחיד הנכנס פעם בשנה אל קדש הקדשים לכפר על חטאי בני ישראל. החולק על זכותו לתפקיד זה, קורח-נענש עם עדתו בעונש מיוחד "ואם בריאה יברא ה' וכו'" (במדבר ט"ז). אהרון מיסד את מעמד הכהונה בעם ישראל, ועל חשיבותם של הכהנים כמקריבי הקורבנות במקדש וכפרשני התורה ופוסקי הלכה אין מקום להרחיב את הדבור.

בספר שמות (ו, כג) מסופר שאהרון נשא לאשה את אחותו של נחשון בן עמינדב נשיא שבט יהודה, וודאי היה ראוי לכך לא רק מצד יחוסו אלא גם מצד מעלת עצמו. קרובים אנו אם כן לומר, שאהרון זה היה כבר במצרים מנהיג את בני ישראל ובוודאי קווה שיבחר להיות מובילם של בני ישראל אל הארץ המובטחת. והנה, כאשר נכזבה תוחלתו ומתברר לו כי משה אחיו הצעיר, נמצא ראוי ממנו לתפקיד חשוב זה, למרות שהוא

לא נתגדל בתוך עמו (משה הרי נתגדל על ידי בת פרעה ומסתבר שבילדותו ספג השפעה רבה בארמון המלך המצרי) ולמרות שהוא נשוי לבת יתרו, אין הוא כועס, אין הוא מתישב בצד ומניח למשה לבצע את תפקידו, אלא הוא נגש לבצע את תפקיד המתורגמן שהוטל עליו על ידי ה', ומבצע אותו כהלכה (למרות שזהו לכאורה תפקיד משני) שהרי בסוף דבריו נמסר לנו: "ויאמן העם" (שם ד, לא).

נעבור עתה לפרשה אחרת בתולדותיו של אהרון הכהן־היא פרשת חטא העגל (שמות לב). גם כאן ייקל לעמוד על תכונתו של אהרון מתוך השוואה להתנהגותו של משה. אהרון ככל הנראה מתנגד למעשיהם של ישראל אולם אין זו התנגדות חזיתית כשל משה. במדרש תנחומא נכתב (שמות כי תשא, יט) שלפני שבני ישראל פנו אל אהרון בבקשה לעשות להם אלהים פנו אל חור, בעלה של מרים בבקשה דומה. חור סירב בכעס גדול, גער בישראל, ומתוך כך קמו עליו והרגוהו. יתכן איפה שהתנהגותו הפייסנית של אהרון כלפי עשיית הפסל, הסיוע שנתן להם בארגון (למי זהב? חג לה' מחר). מקורה בפקוח נפש, ואין אהרון סבור כאן יהרג ואל יסייע. בודאי לפי פירושו של רש"י על פי מדרש תנחומא שם, שכל מטרתו של אהרון היתה לדחות את הקץ (אולי לא ירצו לתת את זהבם, חג מחר ועד אז כבר משה בא וכו').

אנו נתקלים בדמותו של אדם, החותר למטרותיו בדרכי עקיפין ונמנע מהתנגשות חזיתית. התנהגותו של אהרון בארוע הזה בולטת עוד יותר לעומת התנהגותו של משה. משה שומע את הקולות, רואה את המחולות ומיד משליך מידי את לוחות הברית, הכתובים באצבע אלקים ושברם. ובהגיעו למחנה מיד "מי לה' אלי... והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו". זה באשר לתגובת משה כלפי ישראל, אולם הוא מוכן להתוכח גם עם ה': "ועתה אם תשא חטאתם; ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת". משה התקיף איננו נרתע מהתנגשות חזיתית כאשר נראה הענין מספיק חשוב.

מעשה שלישי שמתוכו אנסה לרדת לחקר דמותו של אהרון הוא מותם של שני בניו "בקרבתם לפני ה' וימותו" (ויקרא ט'). מותם של בני אהרון קורה באמצע החגיגות של חנוכת המזבח. אהרון הכהן ובניו עומדים להתחיל לשרת בקודש. הם יהיו מסייעים לישראל לכפר על חטאיהם על ידי הקרבת קרבנות המקדש. הכהנים לעתיד ודאי מלאים שמחה והתרוממות רוח לקראת משאת נפש זו, כשלפתע מתוך השמחה – ניתן

אולי לומר מתוך עודף שמחה, נוחת עליהם כרעם ביום בהיר מות נדב ואביהוא. ואהרון, לכאורה יש לו מקום לתלונות על ה', המשבית שמחתו ושמחת העם בהרף עין, המשכלו משני בניו ביום אחד. ניתן רק לנחש מה היתה תגובת משה למצב כזה אולם אני מעז לנחש ולומר שהוא לא היה מחשה. ואהרון, מה הוא עושה? זאת אומר לנו הפסוק: "וידום אהרון". שואל הרמב"ן במקום: לא שמענו שאמר משהו, ממה נשתתק? ועונה: חדל לבכות. כלומר, אהרון לא התחיל להתלונן עקב השכול האיום והשבתת השמחה. הוא בכה ללא תלונות מתוך צער על מות שני בניו, אולם תלונות על ה' לא היו לו, ואז באו מילותיו של משה: "בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד", ואהרון שומע ומבליג על צערו של אב שכול, ומשתתק. זוהי איפה שתיקה כפולה, רועמת, הבלגה, גם על התלונות וגם על הצער, ללא התרסה, מתאימה יפה לדמות הפסיבית, המשלימה והמפנימה, בחינת (להבדיל) "וראך ושמח בליביו".

ענין רביעי מתוכו משתקפת דמותו של אהרון, היא פרשת מי מריבה (במדבר, כ'). כאן כדאי לדקדק בפסוק: "ולא היו מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרון". אין לישראל מים, והם פונים בבקשת מים אל שני המנהיגים. אולם בפסוק הבא מריבה: "וירב העם עם משה". תובעים מים ממשה ומאהרון – משני המנהיגים, אולם עם משה מגיעים לידי מריבה. ה' מתערב, פונה למשה, מורה לו ליטול את המטה וללכת אל הסלע עם אהרון ולתת לישראל מים. משה, כנראה עדיין כועס (לפי פרוש הרמב"ם) אומר: "שמעו נא וכו'". לאחר שהעם מרווה צמאונו, ה' פונה שוב אל משה ואל אהרון: "יען לא האמנתם בי וכו' עד לכן לא תביאו את בני ישראל וכו'". מתוך התנהגותם של שני האישים בולטים שוב הבדלי האופי שלהם. משה רב, כועס, מכה. אהרון שותק. תאמרו: מה היה לו לומר? בהחלט היה. שהרי זה עתה קבל אהרון עונש על דבר שלא עשה. משה כעס, הוא רב עם ישראל, הוא הכה בסלע (במקום לדבר) מדוע זה נענש אהרון? טוביה חטא וזיגוד מנגיד?! כאן שוב באה לידי בטוי תכונה בולטת של אהרון-קבלת הדין. תכונה נוספת-הוא איננו מתוכח, הוא מעביר על מידותיו.

למעשה, על תולדות חייו של אהרון מרחפת השאלה הגדולה: מדוע זכה משה להנהיג את ישראל אל החרות? הרי אהרון הוא בכור, נביא, מיסד הכהונה, ומפני מה לא נמצא ראוי? כבר עמדנו על הבדל גדול בתכונתם של שני האחים, ואף ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי בדיון אודות

תכונותיו האידאליות של השופט, מבדיל בין תכונתו של משה "יקוב הדין את ההר" לבין זו של אהרון "אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו" (סנהדרין ו'). ר"א מסמיך את דבריו לפסוק ממלאכי (ב,ו): "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון". הפרק מדבר אודות דמותו האידלית של הכהן, לעומת התנהגותם העגומה של הכהנים בני דורו של מלאכי. ר"א כנראה סבור, שמתוך שהפסוקים מזכירים את הברית בין הכהן לה' (שם פסוקים ד,ה,ח) ניתן ליחס את תכונות הכהן האידאלי לכהן הראשון-לאהרון. אם כן נמצא שבמקום שמשה כועס, שם אהרון מרגיע, במקום שמשה שובר-אהרון מתקן, במקום שמשה עומד על הדין-אחיו נוטה לפניו ממנו. במאמר מוסגר: בזאת יתבאר סופו של הפסוק בתהילים (קל"ג,ב) "זקן אהרון שיורד על פי מידותיו" רמז לכך שבמידות הנהגה עוסק פסוק זה. ועל פי מידותיו אפשר לפרש: מעבר למידותיו-בחינת לפניו משורת הדין.

המשימה שעמדה לפני מנהיגם של ישראל במדבר היתה קשה מאד. היה עליו ליטול משועבדים ולהפכם לעם סגולה. מתחילה היה צורך בתהליך מהיר, שהרי אילמלי חטאו במרגלים היו נכנסים לארץ ישראל תוך מספר שבועות. תהליך כה מהיר של שנוי אין אפשרות לעשותו בדרכו של אהרון. אין פנאי לעגל פינות או לישר זוויות, צריך לשבור. לכן בחר ה' במשה, שאישיותו התקיפה אכן מכשירה אותו לשבור הרגלים ישנים ולהקנות חדשים.

אולם יש עוד גורמים המסייעים למשה לפעול בתקיפות, כי יש לזכור, שגם התקיף בוחר לעיתים בדרך עקיפה. משה גדל בבית בת פרעה. מנהגי הישראלים במצרים אינם מוטבעים בנפשו. כאשר עתה נדרש משה לעקור הרגלים אלה, קל לו לבצע זאת באשר אין אלה הרגליו. הם כעבדים נתגדלו ואילו הוא נתגדל בבית-מלכות, כבן חורין. ובזאת יתבאר כיצד מגיב משה כאשר לראשונה הוא רואה מצרי מכה איש עברי מאחיו (שמות ב, יא-יב). תגובתו היא תגובה של בן חורין. אין הוא מזעיק את הממונה של המשגיח המצרי, אין הוא קורא לעזרה, הוא מכה את המצרי. אהרון, לעומתו, ודאי קשור גם הוא בהרגלי-שעבוד, ולכן ודאי מתקשה היה לשרש הרגלים אלה. ביעור הרגלי עבדות ודאי לא נתבצע במלים בלבד אלא גם בדוגמא אישית, וראינו כבר כמה דוגמאות

להתנהגות בן חורין, שמשה רבינו הפגין, דוגמאות שאהרון, קרוב לודאי, מתקשה היה לתת כמותן.

העולה מדברינו עד עתה הוא, שאהרון הכהן בעל אישיות הנוטה להשיג מטרות בדרכי נועם, כעין "אבנים שחקו מים" בעוד שמשה התקיף משיג מטרות אלה במאבק ובכוח בחינת "פטיש יפוצץ סלע". אהרון שיך ל"ממסד" הישראלי במצרים, ומתוך כך רגיל במנהגייהם, ואלו משה חיצוני, אפילו לצורך ההצלה איננו מגיע ממצרים אלא מבחוץ לגמרי, ממדין.

במאמר מוסגר, אפשר אף לציין, את אשתו של משה, כושית-או לפחות זרה, גיורת לעומת אשתו של אהרון שהיא אחותו של נשיא שבט יהודה. היא זה בטוי נוסף לעמדתו של משה כאיש חיצוני לממסד הישראלי הקיים, עובדה שמסיעת לו בביצוע המהפכה בחיי העם.

אכן, לצורך מהפכה נזקקים לאדם מבחוץ. דומני, שתקופה דומה עבר עם ישראל, עם חורבן בית שני. בטלו הקרבנות למשך תקופה, הסנהדרין שישבה בלשכת הגזית גלתה, דיני טומאה וטהרה שכה נחשבו עד אז, איבדו את חשיבותם המעשית כמעט לחלוטין, כל המצוות שהיו קשורות לבית המקדש ולירושלים בטלו, כגון עליה לרגל, בכורים, קרבן יום הכפורים ועוד. היה צורך בתקופה זו לצקת תכנים חדשים בכלים ישנים, לשבור הרגלים ישנים ודפוסי מחשבה ותיקים. המתאים ביותר לצורך תפקיד זה נמצא רבן יוחנן בן זכאי. הוא מגיח מתוך אלמוניות לבנות את יבנה כבית מקדש מעט, קונה לעצמו בתפקיד זה, שם עולם, ובסיימו את מלאכתו הוא איננו משאיר אחריו שושלת אלא נעלם לחלוטין. יתכן אף, שעוד בחייו החזיר את ההנהגה בבית המדרש דיבנה לבית הלל ופרש הצדה מן ה"במה" כשרק פעלו מעיד על חשיבות מעשיו שהרי שם ביבנה נתמסדה תורה שבעל פה כדברי חז"ל: מיום שחרב בית המקדש אין לו לקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

אנחנו רואים שלתפקיד מהפכני יש צורך באדם מן החוץ, שלא שייך לממסד ולכן לא נוסדה יבנה על ידי המנהיגות הטבעית דאז, דהיינו בית הלל, אלא הם הגיעו כבר אל המוכן – לאחר השנויים הגדולים, והשכילו לבצר ולשמור את הדרך החדשה שנסללה על ידי רבי יוחנן בן זכאי. ובמהלך לאחור – מסוף ימי בית שני למדבר – נראה אכן שאהרון וביתו בדיוק לתפקיד זה נועדו. הם מיסדים שושלת כוהנים גדולים,

שתפקידה כדברי ה' למשה (במדבר כז, כא): "על פיו יצאו ועל פיו יבואו הוא וכל בני ישראל איתו וכל העדה." ("הוא" כנראה יהושוע). תפקידם של הכהנים לאחר המהפך, לשמר את תוצאותיו ולבסס אותן, ולצורך זה תכונותיו של אהרון מתאימות ביותר, שהרי זהו תהליך לדורות, ומי לנו בעל אורך רוח וסבלנות כאהרון, איש מקושר לממסד, מכיר נפשם של ישראל, ויודע להגיע לכל אחד בדרך מתאימה לו.

ובאמת, בעלי הנהגה ומידות שונות הם שני בני עמרם. במקום שמשה מוכן ל"קרב" שם אחיו מחפש שלום. כאשר משה תוקף, אהרון סר הצידה. בשעה שמשה כועס־אהרון מבליג.

היה, אולי מקום לחשוב, שניגודי אופי אלה יגרמו לחיכוכים בין השניים, ולא היא. שני האנשים נבחרו על ידי ה' לעבוד כזוות, ומתוך כך, ההבדלים ביניהם דוקא עזרו להם במלוי תפקידם, כי במקום שנדרשו תכונות מסוימות פעל משה ובמקום בו נדרשו תכונות אחרות פעל אהרון. השלמה כזאת אפשרית במקום בו פועלים שנים לקראת מטרה משותפת, ומתוך הבנה בסיסית שנחוץ שתוף פעולה, בחינת הנאמר בעמוס פרק ג: "הילכו שנים יחדיו" – היכולים שנים ללכת יחד באותה דרך – לקראת אותה מטרה? "בלתי אם נועדו" – רק אם הם מתועדים ומתיעצים אכן יוכלו ללכת יחדיו. גם ה' מתיחס אליהם כאל צוות בעל תפקיד משותף ואחריות משותפת. ובזאת יתבאר מדוע למרות שבמי מריבה לכאורה חטא משה נענשו שניהם, שהרי אהרון מחובתו להשלים את משה, ואם כעס זה, לא היה במקומו, צריך היה אהרון לפעול בדרכו כדי למנוע. מתוך שהניח למשה את הזירה, פעל משה כפי שפעל, כבודו של ה' לא נתקדש, והצוות כולו נכשל.

ברור שמבין שני האחים, האיש עליו הוטל התפקיד של פישור על מנת לשמור על תפקוד הרמוני הוא אהרון, שהרי הוא מוכשר לכך מפאת תכונות נפשו. ומעתה תובן פתיחתו של פרק קל"ג בתהילים שצוטט לעיל: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" – אלו משה ואהרון (תנחומא). אולם מי הוא שאחראי לכך שכך אכן היה? בפסוק הבא: "כשמן הטוב וכז" – אהרון הוא האיש.

נסכם את דברינו: שני בנים לו לעמרם, ודרכם בעולם שונה, אולי אפילו הפוכה. אולם מטרתם משותפת. שניהם נבחרו להנהיג את ישראל ביציאה ממצרים ובכניסתם לארץ, מתוך מגמה כי מתוך מטרה משותפת זו, ישכילו, לא רק להתגבר על חילוקי הדעות והאופי שביניהם אלא אף

ינצלו הבדלים אלה לקדם את ענינם. ואכן, מתוך שאר רוח כך פעלו, והצליחו להביא את עם ישראל עד גבול ארץ ישראל תוך שנוי באורח חייו, מוכן עתה להשלים את הפיכתו מעם עבדים לעם בני חורין עם התישבותו בארץ.